

Škola za život Karola Wojtyła

U prigodi 100. rođendana Apostola stoljeća

EMANUEL PETROV* – JENKO BULIĆ**

• <https://doi.org/10.31823/d.28.2.2> •

UDK 27-58-732.2 Wojtyła, K. • Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 9. rujna 2019. • Prihvaćeno: 26. svibnja 2020.

Sažetak: *Analizirajući ključne etape odgoja i obrazovanja Karola Wojtyła, autori dolaze do neprolaznih vrijednosti na kojima počiva kvalitetna škola za život. Budući da je Bog izvor života, svaki daljnji odgoj, koji ima za cilj afirmaciju čovječnosti i osobnosti, treba posredovati traganje za Bogom kao nit koja se provlači kroz sve faze odgojno-obrazovnoga procesa, od prvotnoga obiteljskoga, preko župno-pastoralnoga, do sveučilišnoga. Škola za život ponajprije podrazumijeva prihvaćanje i darivanje života u obitelji, koju Wojtyła naziva kućnim sjemeništem. Kategorije istine i ljubavi s jedne strane i nesebično samodarivanje i solidarnost s druge predstavljaju okvir koji je Wojtylu školovao za život, od obiteljske zajednice Emilije i Karola u poljskim Wadowicama, preko zauzetosti salezijanaca i laika u župi Dębni, sve do Sapiehina sjemeništa i kasnije sveučilišnoga poniranja u djela teoloških i filozofskih velikana. Potrebno je stoga da svaka od tih etapa bude putokaz identiteta i Istine o čovječnosti koja je sadržana u Isusu Kristu. Stoga je cjelovita škola za život zapravo »učenje Krista«. Samo tako će čovjek postati svjedok istoga, a to znači spreman za život.*

Ključne riječi: škola za život, Karol Wojtyła, odgoj, obitelj, duhovnost, intelektualni razvoj.

Uvod

Godine 2020. navršava se 100. obljetnica rođenja Karola Wojtyła. Osim što je obilježio XX. stoljeće kao papa, Ivan Pavao II. suvremeni je svetac i uzor Crkve trećega tisućljeća, istinski teolog kršćanskoga humanizma, apostol čovjekova dostojanstva, obitelji i mladeži. Premda njegov zemaljski život, opterećen nizom zdravstvenih tegoba, nije

* Doc. dr. sc. Emanuel Petrov, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Zrinsko-frankopanska 19, 21000 Split, Republika Hrvatska, donepetrov@gmail.com

** Mr. sc. Jenko Bulić, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Zrinsko-frankopanska 19, 21000 Split, Republika Hrvatska, jenkobulic3@gmail.com

potrajavao cijelo stoljeće, već uobičajeno o visokim jubilejima postavilo bi se slavljeniku pitanje u čemu je tajna njegova života. Zasiurno bi odgovor svetoga Pape bio Isus Krist, objavitelj istine o Bogu i čovjeku – *Redemptor homines*. Do njega je Wojtylu vodila škola života od samih početaka, njegova pobožna obitelj, vjerni poljski narod, ljudi koje je susretao, svetci na kojima se nadahnjivao, teolozi i filozofi na kojima se izgrađivao. Tako je izgradio osobni pristup Bogu i čovjeku, temeljen na filozofiji aristotelskoga tomizma, nadograđen fenomenološkom metodom i suvremenom filozofijom personalizma, te je osobnim svjedočanstvom postao putokaz škole za život. Stoga se ovim radom želimo vratiti na izvore njegova života tražeći temeljna iskustva koja su ga oblikovala kao čovjeka, teologa i svetca i tako naći ne samo korijen razumijevanja njegove misli već i ogledni primjer odgoja za svetost, tj. neprolazne škole za život. Ti će nam izvori također ponuditi složen odgovor na pitanje koje ga je trajno nadahnjivalo: *tko je čovjek*, ali i kojim trajnim vrjednotama pristupiti tom istom čovjeku da bi postao spreman za život i bio oslonac Crkve i društva.

1. Ključne točke Wojtylina života

1.1. POLJSKA OBITELJ – KUĆNO SJEMENIŠTE

Karol Jozef Wojtyla rodio se u Wadowicama, u obitelji poljskoga poručnika Karola i Emilije r. Kaczorowski, 18. svibnja 1920. godine. Bilo je to vrijeme kad je poljski maršal Józef Piłsudski pobjedom u Rusko-poljskom ratu zaustavio nadiruću Crvenu armiju u njezinu pohodu prema Europi nakon I. svjetskoga rata. Također je to godina »Čuda na Visli«, bitke koja je dovela do slobode i samostalnosti Poljaka, te je maleni Karol u čast toga ujedinitelja Poljske dobio srednje ime Jozef.¹ Wojtyla je tako rođen i stasao skupa s poljskom neovisnošću. Upravo ta činjenica oblikovala je u njemu ono što će kasnije Tad Szulc definirati kao »poljskost«.² Riječ je zapravo o čvrstom nacionalnom osjećaju pripadnosti vlastitom narodu. Joseph Ratzinger ističe upravo tu činjenicu kao jedan od bitnih temelja riznice Wojtyline osobe: »Budući da je Poljska sjecište civilizacija, poglavito germanskih, romanskih, slavenskih i grčko-bizantskih tradicija, pitanje dijaloga različitih kultura upravo je u Poljskoj, po mnogočemu, izraženije no drugdje.«³ Istovremeno je »poljskost« značila duboku

¹ Usp. A. RICCARDI, *Ivan Pavao II. Biografija*, Split 2011., 36-37. Neki autori drže da je srednje ime Jozef Wojtyla dobio možda i u čast Franje Josipa, habsburškoga cara, u čijoj je vojsci službovao njegov otac, ili pak Jozefa Kalinowskoga, poljskoga domoljuba deportiranoga u Sibir, a koji je postao karmelićanin, uzeo ime otac Rafal i 1907. godine umro u Wadowicama. Bilo kako bilo, upravo to srednje ime simbolizira s jedne strane širinu i otvorenost Habsburškoga Carstva, a s druge strane onaj presudan nacionalni osjećaj i patriotizam.

² Više o tome: T. SZULC, *Pope John Paul II. The Biography*, New York, 1995.

³ J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Ivan Pavao II. Moj ljubljani prethodnik*, Split, 2008., 21.

povezanost s poljskom Crkvom, koja je, kako sam Wojtyła tvrdi: »branila čovjeka, njegovo dostojanstvo i njegova temeljna prava, Crkva koja se hrabro borila za pravo vjernika na ispovijedanje svoje vjere.«⁴ Bilo je to temeljno providonosno obiteljsko ozračje, nedjeljivo od baštine, vjere i kulture poljskoga naroda. Karol i Emilija bili su oni koji su mu je vjerno prenijeli i postavili kao temelj njegova duhovnoga i intelektualnoga identiteta te kompletnosti njegove osobe. Sam ističe da je takav život i primjer njegovih roditelja bio najbolja priprava za ulazak u sjemenište.⁵

Ipak, do dvadesete godine života izgubio je sve članove svoje obitelji. Dok je bio beba umrla je njegova starija sestra, potom u njegovoj devetoj godini umire majka Emilija, a tri godine kasnije i stariji brat Edmund, koji se kao liječnik zarazio šarlantom.⁶ Do 1941. godine živio je s ocem udovcem, duboko religioznim čovjekom, čiji je život bio trajna molitva, nadahnutu obiteljskom patnjom, ali i marijanskom i pučkom pobožnošću.⁷ Redovito kad bi se budio noću Wojtyła bi zatekao oca na koljenima kako moli. Stoga ističe da mu je njegov primjer i čvrsta vjera te svakodnevno čitanje Biblije bilo poput prvoga, kućnoga sjemeništa.⁸ Na temelju takvoga obiteljskoga ozračja i »poljskosti« koja je utkana u korijene njegova bića zaključuje: »Moramo častiti roditelje, jer oni za nas predstavljaju Boga Stvoritelja. Dajući nam život sudjeluju u otajstvu stvaranja te stoga zaslužuju čašćenje koje upućuje na ono koje iskazujemo Bogu Stvoritelju. Domoljublje u sebi sadrži ovu vrstu nutarnjeg stava budući da je domovina za svakoga, na vrlo istinski način, majka. Duhovna baština, koju nam je domovina predala, do nas dolazi preko oca i majke te u nama utemeljuje sukladnu obvezu *pietas*.«⁹ Wojtyła je itekako svjestan nedjeljivosti obitelji od nacionalnoga identiteta, te zato upozorava: »Izraz '*patria*' (domovina) povezuje se s pojmom i stvarnošću 'oca' (*pater*). *Patria*/domovina se u određenom smislu povezuje s baštinom, odnosno sa sveukupnošću dobara koje smo primili u nasljedstvo od naših otaca. Znakovito je da se, u tom kontekstu puno puta rabi izraz '*materpatria*'. Po osobnom iskustvu svi znamo u kojoj se mjeri predaja duhovne baštine obavlja posredstvom majki. Domovina je, dakle, baština, te istodobno naslijeđena situacija koja proizlazi iz te baštine, ali i ono što se odnosi na zemlju, teritorij. No još više pojam domovine uključuje vrijednosti i duhovne sadržaje, koji čine kulturu

⁴ IVAN PAVAO II., *Dar i otajstvo*, Zagreb 1996., 69-70.

⁵ Usp. isto, 25.

⁶ Usp. M. MALINSKI, *Johannes Paul II. Sein Leben von einem Freund erzählt*, Freiburg, 1979., 25.

⁷ Usp. A. RICCARDI, *Ivan Pavao II.*, 38-39. Autor se poziva na: G. F. SVIDERCOSCHI, *Lettera a un amico ebreo*, Milano, 1993., 13. (djelo je dostupno u hrvatskom prijevodu: G. F. SVIDERCOSCHI, *Pismo prijatelju Židovu*, Zagreb, 1994.) i A. BONIECKI, *The making of the Pope of Millennium, Kalendarium of the Life of Karol Wojtyła*, Stockbridge, 2000., 39.

⁸ Usp. *Dar i otajstvo*, 26.

⁹ Usp. IVAN PAVAO II., *Sjećanje i identitet*, Split, 2005., 69.

određene nacije.«¹⁰ Obzor te po obitelji baštinjene kulture za njega su predstavljali ponajprije njegovi roditelji, potom veliki umovi poput Adama Mickiewicza, Juliusa Slowackoga, Zygmunta Krasinskoga, Cypriana Norwida i drugi, ali i tri obična čovjeka koji prate njegov put prema svećeništvu: otac Kazimierz Figlewicz, Jan Tyranowski i Adam Chiemlowski, koji su na takvom obiteljskom fundamentu počeli graditi zdanje duhovnoga velikana.

1.2. ŽUPA – DUHOVNO OZRAČJE

1.2.1. *Živa krunica*

Ključne godine mladenaštva Wojtyła je proveo u Krakovu, gdje se preselio s ocem poslije mature. To vrijeme njegove duhovne izgradnje na poseban će način obilježiti pastoralno djelovanje salezijanaca u Župi Dębni, u kojoj je kao animator mladeži bio uključen i krojač Jan Tyranowski, »čovjek osobito duboke duhovnosti«¹¹. K tomu ključnu ulogu u njegovoj duhovnoj formaciji imala je duhovnost obližnjega samostana bosonogih karmelićanki te o. Kazimierz Figlewicz, koji mu je bio vjeroučitelj još u Wadowicama, primio ga među ministrante, dopratio do svećeništva i bio njegov dugogodišnji duhovnik i ispovjednik.

Dvije godine na sastancima molitvene zajednice *Živa krunica* sa svojim duhovnim ocem Figlewiczom i Janom Tyranowskim Wojtyła promišlja o vjeri, Bibliji, djelima sv. Terezije Avilske i sv. Ivana od Križa. Njegov prijatelj Malinski o tim redovitim susretima svjedoči: »Bio je to svijet discipline i samokontrole; ovdje se radilo o slaganju vlastitih najdubljih misli, o rasporedbi dana i iskorištavanju svakog momenta. Također, tome je pripadao i pravilan odmor. Sve što je bilo bitno, trebalo je imati svoje mjesto, ne samo rad i odmor, nego također i duhovne vježbe: čitanje Sv. Pisma, duhovnoga štiva, prema mogućnostima slavlje sv. Mise ili barem kratka molitva u crkvi – sve u svemu nastojanje koje je obuhvaćalo svaki dan u jedan konkretan okvir, što se protegnulo na mjesec i što je Tyranowski kroz tjedne susrete vrlo precizno vodio. Na tim susretima razgovarali bismo između ostalog o tijeku proteklog tjedna, potpomognuti bilješkama što smo ih vodili svake večeri. Tu je bilo zabilježbi poput: čitanje Sv. Pisma, jutarnja molitva, večernja molitva, popodnevni odmor – i pored toga bi se bilježio minus ili plus, već prema tome je li ova dužnost ispunjena ili ne. Osim toga bio je stupac gdje je trebalo unijeti koliko je sati utrošeno za školsku zadaću.«¹² Jasno je da je takva organiziranost i savjestan pristup škole za život postao trajno jedan od ključnih momenata Wojtyline osobnosti.

¹⁰ Usp. *isto*, 64.

¹¹ *Dar i otajstvo*, 27.

¹² M. MALINSKI, *Johannes Paul II.*, 27.

1.2.2. Sv. Terezija Avilska

Na susretima *Žive krunice* Tyranowski je postupno uvodio mladež u dubinu otajstva života, duhovnosti i svetosti. Svaki njegov nagovor bio je jasno određen uvodom, potkrijepljen dubinom misli duhovnih velikana i upućivao na zajedništvo čovjeka s Bogom. Tek na koncu davao bi im samo u ruke djelo mistika. Otkrivao im je evanđeoske krjeposti koje sveta Terezija Avilska predlaže kao temelj čitavoga kršćanskoga i ljudskoga života: napose evanđeosko siromaštvo, međusobnu ljubav kao bitni element zajedničkoga života, poniznost kao ljubav prema istini, odlučnost kao plod kršćanske smionosti, teologalnu krjepost nade, koju opisuje kao žeđ za živom vodom. K tomu su za sv. Tereziju bitne i ljudske vrline kao što su ljubaznost, istinoljubivost, skromnost, uljudnost, veselje, kultura. Nadalje je predlagala duboki sklad s velikim biblijskim ličnostima i poučljivo slušanje Božje riječi. Moliti je za nju značilo »pohađati s prijateljstvom, jer susrećemo licem u lice onoga za kojeg znamo da nas ljubi«¹³. Molitva je sam život i razvija se postupno ukorak s rastom kršćanskoga života sve do sjedinjenja u ljubavi s Kristom i s Presvetim Trojstvom. Kršćanski život prema tomu jest osobni odnos s Isusom, koji ima svoj vrhunac u jedinstvu s njim po milosti, ljubavi i nasljedovanju. Otud važnost koju ona pridaje meditaciji muke i euharistije, kao Kristove nazočnosti u Crkvi, po životu svakoga vjernika i kao srce liturgije. Punina kršćanskoga života jest dakle u svetosti, pod djelovanjem Duha Svetoga, a opisuje ga u njegovim četirima aspektima: trinitarnom, kristološkom, antropološkom i eklezijalnom. Riječ je o inhabitaciji Trojstva u jedinstvu s Kristom po misteriju njegova čovještva.¹⁴ Upravo na tim četirima aspektima Wojtyła će kasnije postaviti vlastiti teološki pristup čovjeku.

1.2.3. Sv. Ivan od Križa

Wojtylinu školu za život obilježila je i mistika sv. Ivana od Križa, koju mu je također prvotno posredovao Tyranowski. Upravo je temom *Pitanje vjere kod svetog Ivana od Križa* 1948. godine dovršio studij doktorata na Sveučilištu *Angelicum* u Rimu. Taj je mistik proglašen crkvenim učiteljem, a u tradiciji Crkve prozvan je »mistični učitelj«. Cilj njegova mističnoga nauka jest također opisati siguran put koji vodi k postizanju svetosti i stanju savršenosti na koje Bog poziva. Sve što postoji i što je Bog stvorio dobro je. Upravo po tim tragovima u stvorenjima otkrivamo Stvoritelja. Vjera je jedini izvor koji je dan čovjeku da može spoznati Boga takvoga kakav on jest u samome sebi: Jedan i Trojedini. U Isusu Kristu, utjelovljenoj Riječi, potpuna

¹³ T. AVILSKA, *Moj život*, Zagreb 2011., 8, 5.

¹⁴ Usp. BENEDIKT XVI., Kateheza na općoj audijenciji. Srijeda, 2. 2. 2011. Dostupno na: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/hr/audiences/2011/documents/hf_ben-xvi_aud_20110202.html (2. 6. 2019.).

je istina koju je Bog želio priopćiti čovjeku. Da bi se prispjelo savršenoj Božjoj ljubavi, nužno je suobličiti se Božjoj ljubavi u Kristu, a preduvjet je čovjekovo čišćenje i nutarnja »oplíjenjenja« kako bi se preobrazio u Bogu, koji je jedini cilj savršenosti. Kroz ritam teologalnih krjeposti čovjek se uzdiže sve do sjedinjenja s Bogom i konačnoga preobražavanja duše u njega. Kada prispíje k tomu cilju, duša uranja u sam trinitarni život i ljubi Boga istom onom ljubavlju Duha Svetoga.¹⁵ Takvi tragovi mistike sv. Ivana od Križa ostavili su svoj duboki trag u svem Wojtylinu životu i spisima. Stoga će sam istaknuti: »Na temelju tih duhovnih iskustava zacrtavao se hod molitve i kontemplacije koji je usmjerio moje korake na putu svećeništva, a zatim u svim kasnijim događajima sve do danas.«¹⁶

1.2.4. Prijateljévanje s riječju

Osim takvom školom životne duhovnosti Wojtyla je od rane mladosti bio »zahvaćen strašću za književnošću, osobito onom dramskom književnošću i za kazalištem«¹⁷ te, zahvaljujući krakovskom duhovnom okruženju, razvija i svoj kazališni dar. Malinski svjedoči da je želio ustanoviti »rapsodijsko kazalište«. Riječ je bila o novoj interpretaciji poljske tradicije i čudesnom oživljavanju versa i pjesničke proze.¹⁸ Upravo to prijateljévanje s riječju, koja u konačnici upućuje na neistraživo otajstvo samoga Boga, pripremalo ga je za studij filozofije i teologije.¹⁹ Ipak, za njegovo udaljšavanje od umjetnosti i radikalno priblijšavanje svećeništvu zaslužen je brat Albert, pravim imenom Adam Chmielowski, nadareni poljski slikar. Premda je preminuo 1916. godine, za Wojtylu je bio putokaz od umjetnosti do svećeništva, jer je na tragu evanđeoskoga radikalizma sv. Franje Asiškoga i sv. Ivana od Križa sve ostavio i posvetio se služenju krakovskim bijednicima.²⁰ Ljubav i solidarnost prema blišnjima u potrebi, koju je obitelj usadila Wojtyli još od malih nogu, razvijala se, zahvaljujući takvim svijetlim primjerima, u istinski humanizam utemeljen na evanđeoskim vrijednostima i usmjeravala ga prema svetosti.

Istodobno aktualna previranja dvaju totalitarnih sustava, nacionalsocijalizma i komunističke diktature, što je Wojtyla iskusio na vlastitoj koži, i radom u kamenolomu Zakrzówek, da ne bi kao nezaposlen bio deportiran u koncentracijski logor,

¹⁵ Usp. BENEDIKT XVI., Kateheza na općoj audijenciji. Srijeda, 16. 2. 2011. Dostupno na: http://w2.vatican.va/content/benedict-xvi/hr/audiences/2011/documents/hf_ben-xvi_aud_20110216.html (3. 6. 2019.).

¹⁶ *Dar i otajstvo*, 33.

¹⁷ *Isto*, 10.

¹⁸ Usp. M. MALINSKI, *Johannes Paul II.*, 22.

¹⁹ Usp. *Dar i otajstvo*, 11.

²⁰ Usp. *isto*, 34.

ali i odvajanjem od sveučilišta i kazališta koje je silno volio, zasigurno su bila škola njegovu beskompromisnom zalaganju za čovjeka, njegovo nepovrjedivo dostojanstvo i prava. Riječ je o strahotama II. svjetskoga rata, njemačkoj okupaciji Poljske i silnim progonima Crkve, kada su uz ostale i brojni svećenici skončali u nacističkim logorima u Auschwitzu, Sachsenhausenu i Dachau ili u sibirskim i drugim logorima Sovjetskoga Saveza. Osvrćući se na ta vlastita bolna iskustva, sam će posvjedočiti: »Lako je, stoga, shvatiti moju osjetljivost za dostojanstvo svake ljudske osobe i za poštivanje njezinih prava, počevši od prava na život. Ta se osjetljivost oblikovala već u prvim godinama svećeništva, a s vremenom se osnažila. Lako je također shvatiti i moju brigu za obitelj i za mladež: sve je to organski u meni raslo, zahvaljujući upravo tim dramatičnim iskustvima«²¹. Wojtyła je osjećao da treba za čovjeka, za svoj voljeni poljski narod i Crkvu učiniti nešto više od borbe kazališnom riječju. Prvi korak takvoga otpora zlu predstavljao je upravo ulazak u praktički nepostojeće sjemenište.

1.3. SAPIEHINO SJEMENIŠTE – U POTRAZI ZA SVETIM

Duhovni temelji identiteta Karola Wojtyła počivaju, kako je već spomenuto, na obiteljskom vjerskom identitetu, susretima *Žive krunice* te na mistici sv. Ivana od Križa i Terezije Avilske. Bio je to miran, strpljiv i sustavan pristup otajstvu, vježbanje volje i osjećaja, koje je imalo za cilj izgraditi osobni odnos s Bogom, tj. rast vjere, nade i ljubavi da bi bili sposobni primiti darove Duha Svetoga.²² Takvo će iskustvo biti obogaćeno dubinom teologije sv. Tome Akvinskoga i usuglašeno s vodećim filozofima religije i dijaloga. K tomu susret s Božjim milosrđem, kako je objavljeno sv. Faustini Kowalskoj, i povijesno svjedočanstvo sv. Stanislava, biskupa i mučenika, ali i nadbiskupa Sapiehe, školovat će ga za oživotvorenje istoga u konkretnom prostoru i vremenu. Takva osobna konstitucija konačno se *moralna* ostvariti u naviježtanju i obrani nepovrjedivoga ljudskoga dostojanstva te pronaći uvir u konkretnom apostolatu obitelj i mladeži.

Sav napredak Wojtylina duha i osobnosti odvijao se tijekom četiriju turbulentnih godina obilježenih nacističkom okupacijom, užasom rata i spomenutim prisilnim radom u kemijskoj tvornici. Sam Wojtyła to vrijeme smatra presudnim odgojnim razdobljem svoga života. Potaknut s jedne strane živom vjerom i primjerima Božjih ugodnika, a s druge strane ponosnim poljskim otporom nacizmu, Wojtyła je u tajnosti 1942. godine primljen u bogosloviju. Budući da su nacisti okupirali i sam karkovski Wawel, zajedno s katedralom, i zabranili sjemenišni odgoj, karakterni nadbiskup primas i metropolit Adam Stefan Sapieha, kasnije kardinal, kojega je Ivan

²¹ *Dar i otajstvo*, 70.

²² M. MALINSKI, *Johannes Paul II.*, 30.

Pavao II. častio tradicionalnim naslovom »Knez nepokolebljivi«, okupljao je u tajnosti kandidate za svećeništvo u nadbiskupskoj kuriji. Riječ je bila o »podzemnom sjemeništu«, kad ni članovi obitelji nisu smjeli znati da ga kandidat pohađa.²³ Sam primas Sapieha bijaše potomak obitelji visokoga poljskoga plemstva, neukrotiva nacionalnoga duha. U okupiranoj Poljskoj, koju nije napustio s poljskom vladom poput drugih nadbiskupa da bi izbjegli pasti u njemačke ruke, zračio je najvećim moralnim uporištem i bio »nedostižan svjedok otajstva očinstva«. Vodio je računa o čovjeku. Odvažno se suprotstavljao nacističkoj, a kasnije i komunističkoj ideologiji, braneći vjeru i dostojanstvo Katoličke crkve i poljskoga naroda. Smatrao je sjemenište zjenicom oka biskupije i ujedno simbolom otpora nacistima koji su njegovim zatvaranjem željeli uzeti poljskom narodu dušu i dostojanstvo.²⁴ Kasnije će sam Wojtyła ustvrditi: »Da, Sapieha je bio moj uzor jer je, prije svega, bio pastir.«²⁵

1.3.1. Sv. Stanislav – primjer pobjede evanđelja nad mačem

Boraveći u sjemeništu nadbiskupa Sapiehe tih ratnih godina, Wojtyła oblikuje svoje stavove uzorom krakovskoga biskupa i mučenika sv. Stanislava, kojega je 1079. godine dao pogubiti beščutni kralj Boleslav II. Smjeli, zbog osvete za izopćenje iz Crkve uzrokovano njegovom okrutnošću prema podanicima. Za Wojtylu je sv. Stanislav bio primjer pobjede evanđeoske riječi nad mačem, što će na poseban način odrediti kasniju presudnu ulogu svetoga Pape u padu čelične zavjese. »Wojtyła se osjeća duhovno bliskim svećevnoj sudbini«²⁶, posvjedočit će Andrea Riccardi. Riječ je, zapravo, o življenoj povijesti i kontinuitetu mučeništva koje povezuje stoljeća Crkve s Kristovom žrtvom i njezinom stvarateljskom snagom. Upravo takav osjećaj aktualnosti evanđeoskoga svjedočenja u prilikama koje su neumoljive pokazat će se ključnim za njegovo razmišljanje, stavove i odluke.

Osim toga sjemeništarci su u to ratno vrijeme radili drugdje. Već smo spominjali da je Wojtyła prve dvije godine studija filozofije radio u kamenolomu u mjestu Zakrzówek, koji je bio povezan s tvornicom sode Solavay.²⁷ Takav prisilni rad, jer je svim nezaposlenima između 14 i 60 godina starosti prijetila deportacija u logore, nije Wojtylu odvojio od studija i molitve. Sam svjedoči: »Moje iskustvo nije bilo iskustvo 'svećenika radnika' nego 'sjemeništarca radnika'. Budući da sam radio svo-

²³ Usp. M. MALINSKI, *Johannes Paul II.*, 58.

²⁴ Usp. IVAN PAVAO II., *Ustanite, hajdemo!*, Split, 2004., 94., 98.

²⁵ Usp. *isto*, 99.

²⁶ A. RICCARDI, *Ivan Pavao II.*, 52.

²⁷ Usp. *isto*, 60.

jim rukama, znao sam dobro što znači fizički napor.«²⁸ Bio je svjestan da vjernost Bogu mora naći oživotvorenje u konkretnom i ustrajnom radu.

1.3.2. Sv. Faustina – glasnica Božjega milosrđa

Putujući svakodnevno na posao, Wojtyła je prolazio pored samostana u krakovskim Lagiewnikima u kojem je 1938. godine na glasu svetosti umrla s. Faustina Kowalska. Njezin se život odlikovao ljubavlju prema grješnicima, siromasima, umirućima i dušama u čistilištu, za koje je neumorno molila i žrtvovala se. Uz mnoge izvanredne milosti, život joj je bio obilježen trpljenjima, što zbog bjesomučnoga zla i grijeha u svijetu, što zbog omalovažavanja njezinih vizija unutar zajednice. Naime u prvim desetljećima XX. stoljeća objavljeno joj je otajstvo Božjega milosrđa, koje je zapisala u svome *Dnevniku*.²⁹ U mističnim viđenjima prepoznala je Sina Božjega kao milosrdnoga Boga, proslavljenoga u nebeskoj slavi. Svoju mistiku milosrđa povezala je s otajstvom Pashe u kojoj se Krist predstavlja kao pobjednik nad grijehom i smrću. Prema Isusovoj želji njezino je poslanje bilo usrdno moliti Božje milosrđe za cijeli svijet pokazujući tako da zlo i mržnja nemaju posljednju riječ, nego će u konačnici pobijediti život i ljubav milosrdnoga Gospodina. Upravo zato bila je pozvana širiti pobožnost prema Božjemu milosrđu prema svakom stvorenju, onako kako je iskazana u Svetom pismu, zajedno sa slikom Milosrdnoga Isusa i natpisom: »Isuse, uzdam se u tebe«, i to na način da svakodnevno moli kronicu Božjega milosrđa, u 15 sati štuje Čas milosrđa – čas Isusove muke i slavi svetkovinu Božjega milosrđa prve nedjelje poslije Uskrsa. K tomu bitna točka njezina poslanja bilo je i širenje apostolskoga pokreta Božjega milosrđa za naviještanje i molitvu Božjemu milosrđu za sav svijet te traženje puta svetosti koji se temelji na djetinjem pouzdanju prema Bogu, ispunjavanju njegove volje i konkretnom svjedočenju milosrđa prema bližnjima.³⁰

Sasvim je sigurno da je takvo duhovno iskustvo, u vremenu nemilosrdnih »ideologija zla«, na Wojtylu imalo silan utjecaj, koji je konačno pretočen 1980. godine u encikliku *Dives in misericordia*. Također u godini Velikoga jubileja 2000. godine, na dan kanonizacije sv. Faustine, Ivan Pavao II. posvetit će nedjelju nakon Uskrsa »milosrdnoj Ljubavi« i proglasiti ju svetkovinom za cijelu Crkvu. Govoreći o otajstvu milosrđa, sam će posvjedočiti: »Preživjelima iz Drugog svjetskog rata riječi zabilježene u *Dnevniku* svete Faustine činile su se kao osobito evanđelje Božanskoga milosrđa napisano u perspektivi XX. stoljeća. (...) Bilo je to kao da je Krist htio objaviti da je granica postavljena zlu, kojega je čovjek tvorac i žrtva, u konačnici

²⁸ Usp. *Dar i otajstvo*, 26.

²⁹ Usp. K. LAZIK, Johannes Paul II. und die Frage nach der Barmherzigkeit Gottes. Dostupno na: https://www.uibk.ac.at/theol/leseraum/texte/1077.html#_ftn21 (22. 6. 2019.).

³⁰ Usp. F. KOWALSKA, ZMBM, *Dnevnik. Milosrđe Božje u mojoj duši*, Zagreb, 2016., 25.

Božansko milosrđe. Sigurno, u njemu je pravda, ali ona sama ne čini zadnju riječ božanske ekonomije u povijesti svijeta i povijesti čovjeka. Bog uvijek zna izvući dobro iz zla, Bog želi da se svi ljudi spase i dođu do spoznanja istine (usp. 1 Tim 2, 4): Bog je Ljubav (usp. 1 Iv 4, 8). Krist raspeti i uskrsli, onakav kakav se ukazao sestri Faustini, najveća je objava te istine.«³¹ Upravo ta istina o milosrdnom Bogu, koji objavljuje istinu o samome sebi, ali i čovjeku te mu daruje udjela na vlastitom životu, bila je za Wojtylu jedna od bitnih lekcija škole za život.

1.4. STUDIJ – UČITI KRISTA

Osim osnova teologije u Sapiehinu sjemeništu, Wojtyła je teološku izobrazbu stekao na Teološkom fakultetu Jagiellonskoga sveučilišta u Krakovu, a zatim i na Papinskom sveučilištu *Angelicum* te za vrijeme svoga boravka u Louvainu. Bila je to standardna izobrazba onoga vremena, koja je pružala uvid u klasičnu katoličku misao i elemente promišljenoga tomizma, ali i u svijest o novim izazovima i poteškoćama – osobito na socijalnom i civilizacijskom polju. Istodobno njegov osobni talent i znanstveni interesi doveli su ga do intenzivnoga filozofskoga dijaloga, prije svega u pitanjima osobne etike. Središte toga dijaloga i intelektualnoga razvoja bila je fenomenologija Schelerova tipa, ali i drugih važnih intelektualnih strujanja toga vremena. Upravo zato Węclawski zaključuje da je Wojtyła svojim osobnim personalističkim načinom razmišljanja nadgradio najvrjednije elemente egzistencijalnoga tomizma.³²

Vizionarski gledajući na budućnost, za koju valja pripremiti ljude koji će biti sposobni nositi se s marksističkom diktaturom, knez metropolit, kard. Sapieha donio je odluku da se Wojtyła uputi na studij u Rim. Nakon njegove smrti, 1951. godine, odluku je proveo mons. Baziak. Svjestan takve potrebe poljske Crkve, Wojtyła se nije ograničio samo na znanost. Naprotiv, R. Buttiglione svjedoči: »Njegova kultura teži širini, ona je eklektična, u stanju slijediti smjerove različitih disciplina. Njegove knjige za široku publiku otkrivaju piščeve interese. Njegova raznolika kultura i njegova pastoralna iskustva doveli su dotle da je postao kršćanski humanist u komunističkoj Poljskoj.«³³

Kad je riječ o Wojtylinu intelektualnom putu, sam ističe da govorimo o dvama razdobljima: »Prvo se sastojalo u prijelazu s književnosti na metafiziku, a drugo me od

³¹ *Sjećanje i identitet*, 60.

³² Usp. T. WĘCŁAWSKI, *Hat das Werk Johannes Pauls II. wesentliche theologische Bedeutung?, Ost-West Europäische Perspektiven*, 6(2005.)4. Dostupno na: <https://www.owep.de/artikel/107/hat-werk-johannes-pauls-ii-wesentliche-theologische-bedeutung> (28. 6. 2019.).

³³ A. RICCARDI, *Ivan Pavao II.*, 85. Autor se poziva na R. BUTTIGLIONE, *Il pensiero di Karol Wojtyła*, Milano, 1982.

metafizike dovelo do fenomenologije. To je bilo moje znanstveno radilište.«³⁴ U misaonoj pozadini, studirajući djela Ivana od Križa i tražeći odgovor na pitanje tko je čovjek, nezaobilaznu ulogu imalo je poniranje u djela Tome Akvinskoga.

1.4.1. *Tko je čovjek: sv. Toma Akvinski*

U Wojtylinim djelima kao i kod sv. Tome primjetna je teološka usredotočenost na utjelovljenje kao ključ za shvaćanje ljudske naravi. Wojtyla nasljeđuje njegovu realističku metodu pri opisu bogatstva duhovnih iskustava, kao i definiciju osobe kao subjekta intelektualnih i voljnih činova. Riječ je o tematiziranju zdravorazumskoga ljudskoga iskustva, koje spekulativno daje uvid u transcendenciju. Upravo toj transcendenciji usmjerena je metafizika bitka. Naime prvotno znanje jest čovjekovo iskustvo kao takvo. Svako drugo znanje utemeljeno je upravo na tom ljudskom iskustvu kao izvornom uzroku. Ono je vlastito svakomu čovjeku samim tim što je čovjek, a izriče se kroz sigurnosti zdravoga razuma. Filozofija se pritom pita o značenju i logičkim posljedicama tih sigurnosti. Tako u skladu sa strukturom razdiobe temeljnih zdravorazumskih sigurnosti slijedi da je prva filozofska problematika kritički pronaći i identificirati univerzalno ljudsko iskustvo, kao i izjave koje ga izriču, te potom njegovu vezu s ostalim znanjima. Do istine se dolazi slaganjem spoznavane stvari, tj. sadržaja i uma, a sastoji se od poimanja, suđenja i zaključivanja. U konačnici, slaganje stvari s božanskim umom određuje ontološku istinu. Shodno tomu Božji Um, koji se izjednačuje sa samim Bogom, jest Istina Sama i nemjerena mjera istine, dok je istina stvari, koju je Stvoritelj njima odmjerio, mjerena mjera istine. Tako je Bog zadnji temelj svake istine. Nadalje, budući da je postojanje materijalnoga svijeta naše iskustvene danosti prva iskustvena očitost koja se izriče sudom da nešto *jest*, a ono što *jest* ne može ne biti jer *jest*, metafizika istražuje ono što *jest* ako *jest*, tj. biće i njegove uzroke.³⁵

Na temelju Aristotelovih kategorija supstancije i akcidenata Toma dolazi do biti, kao konstitutivnoga počela bića koje određuje način bivstvovanja (modus essendi), tj. razlikovni princip bitka. Naime supstancija je ona stvarnost, biće, čija bit (esencija) ili priroda ima bitak u sebi, a ne u nekom drugom subjektu. Shodno tomu akcident je ona stvarnost, biće, čija bit (esencija) ili priroda ima bitak u nekom drugom subjektu, a ne u sebi.³⁶ Biće se pokazuje sastavljeno od dvaju konstitutivnih komplementarnih principa: od biti koja određuje način bivstvovanja i od samoga čina bivstvovanja – actus essendi – (čina onoga *jest*), što nazivamo bitak. Budući da sva bića sastavljena od biti i bitka nisu svoj bitak, nego ga imaju po parti-

³⁴ Usp. *Ustanite, hajdemo!*, 73.

³⁵ Usp. H. RELJA, *Tomistička filozofija, 1. dio*, Split, 2013., 14-17.

³⁶ S. M. MIRANDA, *An Introduction to Scholastic Philosophy*. Dostupno na: <http://www.saintaquinas.com/primer.html> (9. 7. 2019.).

cipaciji, mora postojati biće koje ga ima po sebi, tj. biće koje jest sam svoj bitak, a to je Bog – Čisti akt, Punina zbiljnosti, Sami Subzistentni Bitak. U njemu je stoga sve istovjetno s njegovim Bitkom.³⁷

1.4.2. *Tko je čovjek: Max Scheler i fenomenološka metoda*

Druga faza Wojtyline intelektualne formacije bilo je otkriće fenomenološke metode i stavljanje personalističke norme u središte pozornosti. Po povratku 1948. godine u ratom opustošenu domovinu, nakon studija doktorata, Wojtyła promišlja o poljskoj povijesti, vjeri i svemu ljudskome. U svojim razmišljanjima objedinjuje dramaturgiju, teologiju i filozofiju. Približavanjem njemačkom filozofu Maxu Scheleru istražuje može li se njegova fenomenološka impostacija iskoristiti za utemeljenje kršćanske etike. Stoga je na Odjelu teologije Jagiellonskoga sveučilišta u Krakovu 1953. godine obranio temu habilitacije za slobodnoga docenta: *Procjena mogućnosti izgradnje kršćanske etike na osnovama Schelerova sustava*. Budući da su vlasti nekoliko mjeseci poslije zatvorile Odjel teologije Jagiellonskoga sveučilišta, a formalnu proceduru oko habilitacije preuzela Katolička teološka akademija u Varšavi, Wojtyła od 1954. godine predaje etiku na Katoličkom sveučilištu u Lublinu, a objavu svoje habilitacije odgodio je sve do 1959. godine.³⁸ Premda je došao do zaključka da nije moguće zasnivanje kršćanske etike na Schelerovoj filozofiji, Wojtyła je ipak inspiriran tzv. »fenomenološkom metodom«. Tijekom studija Schelerovih djela otkrio je prijatelju M. Malinskom svoju nakanu: »U feneomenologiji nalazim savršen filozofski instrument, ali samo to i ništa više. Ono što njoj nedostaje, jest općenita slika svijeta, koju nazivamo metafizika. Upravo nju bi se moralo pomoću fenomenologije izgraditi.«³⁹ Ratzinger će primijetiti da je filozofiji koja se predavala na teološkim školama toga vremena nedostajalo upravo bogatstvo opažanja, tj. fenomenologija, kao i mistična dimenzija. Bez pojašnjenja filozofske osnove teologija ostaje bez tla pod nogama, a razmišljanje i govor o granicama stvarnosti upitan.⁴⁰ Svjestan istoga Wojtyła će ostati predan fenomenološkoj metodi u svom znanstvenom i teološkom radu do konca svoga života, ali nadograđujući je tomističkom metafizikom. Shodno tomu, na temelju Wojtylinih zaključaka, Angel Rodriguez Luno upozorava da kršćanski teolog, čak i kad se koristi fenomenološkom metodom u svom radu, ne može biti fenomenolog u strogom smislu riječi, upravo zbog fenomenološko-emocionalnih premisa, koje isključuju objavu kao objekt

³⁷ Usp. H. RELJA, *Tomistička filozofija*, 31., 34., 46.

³⁸ Usp. A. RICCARDI, *Ivan Pavao II.*, 89-90., M. ACOSTA, A. REIMERS, *Karol Wojtyła's Personalist Philosophy. Understanding Person & Act*, Washington D. C., 1984., 21.

³⁹ M. MALINSKI, *Johannes Paul II.*, 127.

⁴⁰ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Ivan Pavao II.*, 18.

nadnaravne vjere.⁴¹ U tom smislu sam Wojtyła zaključuje da Schelerova koncepcija može biti važan most između eksperimentalne, induktivne psihologije i etike, ali nije primjerena za interpretaciju etičkoga čina kao posebne cjeline s vlastitom biti. Osobito Scheleru zamjera što u njegovoj koncepciji iščezava zbiljski etički čin, jer su dobro i zlo udaljeni iz sadržaja intencionalne volje i povezani isključivo s emocionalnim životom osobe.⁴²

S druge strane fenomenologija je izvorno nauka o metodi spoznavanja čiste biti, koju je utemeljio Edmund Husserl. Riječ je opisivanju činjenica koje su povezane s nutarnjim ili vanjskim iskustvom.⁴³ Husserlova fenomenološka redukcija omogućuje istraživanje i razumijevanje svijeta i bića s obzirom na njihov bitak i istinu kako bi se iznova i jednostavno vidjelo pojave u obliku u kojem se javljaju, u njihovoj različitosti, ali i bogatstvu. Tako se naglašava važnost uma i duha u samosvijesti vlastitoga djelovanja te, shodno tomu, samopromatranju vlastitoga bića. Upravo čovjekovo djelovanje manifestira ga različito od ostaloga živoga svijeta.⁴⁴ S pomoću eidetske redukcije, tj. izoliranja svijesti od svih važećih stavaka o prirodi, Bogu, empirijskoj egzistenciji i svih spoznajnih danosti u pojedinačnim duhovnim i prirodnim znanostima, želi se dohvatiti i promatrati samu bit stvari. Potom se s pomoću intencionalne analize nastoji osmisliti kontekstualna iskustva, a s pomoću genetičke analize preobraziti statične poretke u razvojne procese konstituiranja svijeta i stvari u njemu. Rezultat takve redukcije jest čista tzv. transcendentna svijest koja omogućuje »zrenje biti« u čistim spoznajnim aktima, čime se dolazi do nepromjenjivoga sadržaja koji je zajednički jednoj regiji bića, što je onda temelj »regionalne ontologije«. ⁴⁵ Fenomenologija se tako razvija kao znanost o »samim stvarima«, s obzirom na način kako su nam stvari dane i kako se u svijetu one »pokazuju« na sebi samima. Svijet »fenomena« dakle nije svijet pukih pojava, nego svijet stvari kako su nam one dane s obzirom na svoju bit i bitak. Iako se svijet i stvari u svijetu razlikuju u načinima svoje danosti, fenomenologija pokazuje njihovo jedinstvo i istinu, pa se i sâm svijet pokazuje kao horizont horizonata, odnosno *die Lebenswelt*, a to znači ovisno o raznolikosti načina datosti samih stvari, od njihova zamjećiva-

⁴¹ Usp. A. R. LUNO, Max Scheler y la Etica Cristiana según Karol Wojtyła, u: *Scripta Theologica* 4(1982.)3, 901-913., ovdje 913.

⁴² Usp. I. TIĆAC, Wojtylin dijalog sa znanošću, u: *Filozofska istraživanja* 27(2007.)2, 279-294., ovdje 286.

⁴³ Usp. A. MIŠIĆ, *Rječnik filozofskih pojmova*, Split, 2000., 94.

⁴⁴ Usp. D. PINČIĆ, Antropološka misao u filozofiji Maxa Schelera, u: *Obnovljeni život* 61(2006.)2, 201-212., ovdje 202.

⁴⁵ Usp. V. KEILBACH, Husserlova fenomenologija, u: *Obnovljeni život* 13(1932.)1, 35-44., ovdje 37.

nja, predočivanja i sjećanja, preko komuniciranja i djelovanja, do umnih opravdanja i osmišljavanja raznovrsnih načina samoga »svijeta života«.⁴⁶

Max Scheler se kao Husserlov učenik udaljio od njegove fenomenologije utoliko što se usredotočio na analizu o osobi i afektivnom svijetu, tražeći nov odnos sa stvarnošću i iskustvom. Dokazao je osobitu narav čovjekova djelovanja. Scheler tvrdi da živo biće ima zasebni i unutrašnji bitak, u kojem sebe zamjećuje.⁴⁷ Na temelju vlastitoga iskustva čovjek dolazi do dimenzije samosvijesti, koja je stvarnost potpuno različita od karakteristika svega ostaloga živoga svijeta. Samosvijest može učiniti samoga sebe predmetnim, analizirati vlastito ponašanje i ustanoviti primjerene modele djelovanja. Takav izbor implicira postojanje slobode, a sloboda duhovnu osobu, odnosno naglašava se jedinstvo duha i tijela. Tako su duh, tijelo i osjećaji bitne karakteristike čovjekove naravi. Po Scheleru, modernu misao obilježava Descartesova pogrješka kojom je donio razdor duše i tijela. Wojtyła će isti moment definirati kao uzročnika »ideologija zla«. U samom čovjeku dakle leži moć izbora u stvaranju onoga čovjeka koji proizlazi iz ljubavi duha u polju osobe. Temelj čovjekova djelovanja jest duh s intuicijom, kojom nadilazi osjetilnost i ostvaruje djela ljubavi.⁴⁸

Premda su mnogi tumači Wojtyline filozofske misli suglasni u tome da je Wojtyła ostao vjeran temeljnim načelima Akvinčeve filozofije, susret sa Schelerovom fenomenologijom pomogao mu je da Tominu misao produbi i naglasi ljudsku subjektivnost, tj. cjelovitu osobu kao jedinstvenu i neponovljivu. Riječ je ljudskoj inteligenciji i točnosti njegova uvida, koji ne polazi od apstrakcija i teoretskih načela, nego u ljubavi nastoji dohvatiti vlastitu realnost zanimajući se za istinu o čovjeku kao takvom.⁴⁹ Upravo će zato kasnije u svojoj naslovnoj enciklici Ivan Pavao II. moći definirati: »Čovjek je put Crkve«. ⁵⁰ I to svaki, konkretni čovjek, kojemu on pristupa fenomenologijom schelerovskoga tipa i ljudskom osjetljivošću, ali i antropocentrizmom koji je otvoren prema transcendenciji, odnosno koji je u svojoj biti teocentrizam. Tako je početna točka Wojtylina viđenja čovjeka iskustvo ljudskoga bića, jer se čovjek fenomenalno pokazuje upravo u svom činu, i to kao osoba i moralni subjekt. To se stajalište čini očiglednim, jer je ono najbogatije iskustvo i uvijek prati bilo koje drugo. Wojtyła upućuje na činjenicu da se u tom iskustvu

⁴⁶ Usp. Fenomenologija, u: *Hrvatska enciklopedija*. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=19238>; Redukcija, u: *isto*. Dostupno na: <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=52186> (5. 7. 2019.).

⁴⁷ Usp. M. SCHELER, *Položaj čovjeka u kozmosu*, Sarajevo, 1987., 16.

⁴⁸ Usp. D. PINČIĆ, *Antropološka misao u filozofiji Maxa Schelera*, 204-208.

⁴⁹ Usp. J. RATZINGER/BENEDIKT XVI., *Ivan Pavao II.*, 18-19.

⁵⁰ IVAN PAVAO II., *Redemptor hominis*, 13.

čovjek mora suočiti sa samim sobom, tj. ući u kognitivni odnos sa svojim vlastitim ja.⁵¹ Sebe dakle otkriva upravo u iskonskom iskustvu samoga sebe kao slike Božje. Spoznavanje samoga sebe, svijeta i Boga čini neraskidivo jedinstvo.

Uz Schelera Wojtyła je fenomenologiju upoznao i preko drugih Husserlovih učenika, osobito poljskoga filozofa Romana Ingardena te preko misli Edith Stein, obraćene poljske židovke i karmelićanke, koja je skončala u nacističkom logoru u Auschwitzu. Po nagovoru poljskoga isusovca Ericha Przywara ona je značajno pridonijela razumijevanju spisa sv. Tome, što je posredno ostavilo utjecaja i na Wojtylu. Motivacija njezinu zanimanju bila je želja pokazati da Tomu valja promatrati i u povijesnim prilikama svoga vremena i u nadvremenskoj djelotvornosti. Željela je tako modernim pristupom i suočavanjem Akvinca s fenomenološkom metodom sebi i drugima pomoći u traženju istine i oblikovanju života u duhu vjere.⁵² Wojtyła o njoj svjedoči: »Učenica Edmunda Husserla, oduševljena tražiteljica istine, klauzurna redovnica, žrtva hitlerovskog sustava: uistinu više jedinstven negoli rijedak 'ljudski slučaj'.«⁵³ Činjenica sličnih životnih okolnosti bila je kontekst i motivacija i Wojtylina zanimanja za čovjeka i obranu njegova nepovrjedivoga dostojanstva.

1.4.3. *Tko je čovjek: Personalistička norma*

Gradeći na tomističkim osnovama i služeći se fenomenološkom metodom, Wojtyła se pastoralno usredotočuje na kreativan aspekt ljudskoga djelovanja i međuljudskih odnosa te stavlja naglasak na osobu kao biće koje se povjerava Bogu.⁵⁴ U tom smislu obrazlažući evanđeosku zapovijed ljubavi, formulira pojam *personalističke norme* kojom definira osobu kao »takvo biće da pravo i punovrijedno odnošenje prema njoj predstavlja jedino ljubav«. Pri tom personalistička norma izrasta iz evanđeoske zapovijedi ljubavi kao njezino obrazloženje.⁵⁵ U tom smislu Wojtyła zaključuje: »Ta norma kao zapovijed određuje i preporučuje određeni način odnošenja prema Bogu i ljudima, određeni stav prema njima. Taj način odnošenja i taj stav suglasni su s onim tko osoba jest, s vrijednošću kakvu ona predstavlja, i otuda

⁵¹ Usp. J. URABAYEN, Emmanuel Lévinas y Karol Wojtyła: dos comprensiones de la persona y una misma defensa del ser humano, u: *Persona y Derecho* 56(2007.)32, 409-442., ovdje 426.

⁵² Usp. W. HERBSTRITH, Edith Stein i Toma Akvinski, u: *Obnovljeni život* 35(1980.)1-2., 52-58., ovdje 52., 57.

⁵³ *Ustanite, hajdemo!*, 71.

⁵⁴ Usp. T. MCGOVERN, The Christian Anthropology of John-Paul II, u: *Josephinum Journal of Theology* (2001.)1, 132-147., ovdje 135. Autor se poziva na: J. L. LORDA, *Antropología del Concilio Vaticano II a Juan Pablo II*, Madrid, 1996.

⁵⁵ Usp. K. WOJTYŁA, *Ljubav i odgovornost*, Split, 2009., 35.

su i dostojni. Dostojnost nadvisuje korisnost (koju jedino vidi načelo utilitarizma), premda je ne poništava, nego samo potvrđuje: sve što je dostojno korisno u odnosu prema osobi sadržano je u opsegu zapovijedi ljubavi.«⁵⁶ Riječ je, zapravo, o pozornom pristupu svakoj osobi, koji pritom utemeljuje viđenje društvene i zajedničarske naravi ljudskoga djelovanja. Takvo fenomenološko viđenje dovodi ga do vrjednovanja iskustva čina i susreta u kojem se otkriva i očituje sama osoba. Čovjek se stoga izravno očituje samomu sebi u spoznajnom dodiru sa svijetom.⁵⁷ Pritom Wojtyła tvrdi:

»Temelj za razumijevanje čovjeka treba tražiti u iskustvu, što više, u takvu iskustvu, koje je potpuno i sveobuhvatno te isto tako slobodno od svih unaprijed formiranih mišljenja, izvedenih iz ovog ili iz onog filozofskog sistema. Ukoliko je u pitanju analiza osobne strukture samoodređenja, polazna točka je iskustvo čovjeka (objekt tog iskustva jest čovjek), ili, još točnije rečeno, iskustvo ljudskog djelovanja, u kojem je uključena iskustvenost moralnog dobra ili zla kao bitnog i posebno značajnog momenta; taj moment može u daljnjem razmišljanju biti definiran kao moralno iskustvo. Dakako, oba ova iskustva – iskustvo o čovjeku i iskustvo o moralnosti – nikad se ne mogu potpuno odijeliti jedno od drugoga, premda u čitavom procesu reflektiranja prvenstvo može biti dano bilo ovom, bilo onom. Ako uzmemo ono prvo, filozofska refleksija vodit će prema antropologiji, uzmemo li pak ono drugo, vodit će prema etici.«⁵⁸

Shodno tomu realizam iskustva omogućuje čovjeku upoznavanje svijeta, a pomaže i subjektu da upozna samoga sebe.

Time Wojtyła nastavlja antropološki zaokret koji je započeo Drugim vatikanskim saborom, s osobitim naglaskom na polazištu od konkretnoga čovjeka, njegove nesvodive subjektivnosti i unutarnje svijesti, tražeći osobno iskustvo, koje predstavlja ishodište njegovih istraživanja.⁵⁹ Na takvu njegovu definiciju osim Akvinca i Schelera utjecala je i filozofija religije Mircea Eliadea i Mariana Jaworowskoga te osobito filozofija dijaloga, ponajprije ona Martina Bubera i Emmanuela Levinasa.⁶⁰

⁵⁶ Isto, 35.

⁵⁷ Više o takvom samoočitovanju u: G. REALE, T. STYCZEN (ur.), *Karol Wojtyła, Metafisica della persona. Tutte le opere filosofiche e saggi integrativi*, Bompiani, Milano, 2003., 782-827.

⁵⁸ K. WOJTYŁA, Osobna struktura samoodređenja, u: *Obnovljeni život* 34(1979.)1, 5-13., ovdje 7.

⁵⁹ Usp. J. ROSADO, Die Menschenwürde in der Anthropologie Johannes Paul II. Eine Analyse im Ausgang von Kants Begründung der Menschenrechte, u: *Imago Hominis* 13(2005.)1, 13-26., ovdje 18.

⁶⁰ Usp. IVAN PAVAO II., *Prijeći prag nade*, Split, 2009., 57.

1.4.4. *Tko je čovjek: Martin Buber i Emmanuel Levinas*

Filozofija Martina Bubera utemeljena je na tzv. »dijaloškom principu«. Dijalog između »ja« i »ti« stvara, razvija i održava čovjeka. Odnos (*Beziehung*) u međuljudskim i duhovnim odnosima, koji ima bitno dijalošku strukturu, vodi međusobnom susretu (*Begegnung*). Odnos je jednostrano priznanje *ti* od jednoga *ja*, a susret se događa kada dva *ja* istodobno uđu u odnos i egzistencijalno zajedništvo. Čovjekova vlastita darovanost od transcendencije temelj je njegove darovanosti drugomu. *Drugi* je stoga nužan uvjet čovjekova beskonačnoga napredovanja prema transcendenciji kao pravomu bitku. Tako se definira čovjekov odnos prema bližnjemu, svijetu i Bogu.⁶¹

S druge strane, prema Levinasu, središnja ideja antropologije međuljudskoga jest primat »drugoga«, označen kao »epifanija lica«. »Drugi«, bez obzira bio to svijet, bližnji ili Bog, ozbiljuje se kroz mene prije mene. »Ja« postaje moguće tek sa samoozbiljenjem »drugoga« kroz njega. Riječ je o premoći »ti« u odnosu na »ja«. Levinas svojom antropološkom postavkom potvrđuje primat društvene odgovornosti nad slobodom, primat etike u odnosu na ontologiju. Bog nije ni ideja ni predodžba, već »osoba koja govori« iz one transcendencije koja postaje razumljiva samo u slušajućem izvršenju blizine Drugoga.⁶² Poput Levinasa i Wojtylino promatranje čovjeka ima isti cilj, ponajprije odgovoriti na egzistencijalna pitanja suvremenoga čovjeka u svijetu i pomoći mu da njegov svakodnevni život, zbog prioriteta iskustva sebe samoga, ne završi u rutini, nego ga potaknuti da izgradi i zadrži svoje mjesto u svijetu. Pri tom za Wojtylu pokretač je ljubav, koja nalaže odgovornost za drugoga. U obama slučajevima ono što pokreće razmišljanje jest osobna afirmacija, razumijevanje ljudskoga bića kao dostojnoga bića, koje mora djelovati kao takvo i biti tretirano kao ono što jest: osoba.⁶³

Poniranjem u misli i djela tih velikana Wojtyla je otkrivao istinu o čovjeku i njegovu transcendentalnu i egzistencijalnu čežnju za Bogom. Stoga će sam ustvrditi: »Preko tih analiza antropološke stvarnosti na različite je načine prikazana težnja čovječanstva za Otkupljenjem te se potvrđuje nužnost Otkupitelja za spasenje čovjeka.«⁶⁴ Riječ je dakle o traganju za konkretnim značenjima za život i čovjeka. Wojtyla tako prelazi s čisto filozofskoga na egzistencijalni plan i od fenomenološke i iskustvene

⁶¹ Usp. A. AKRAP, *Osoba i odnosi: ključ razumijevanja obitelji kroz forme i figure filozofije dijaloga Martina Bubera*, u: *Crkva u svijetu* 50(2015.)4, 555-579., ovdje 560-563.

⁶² Usp. A. AKRAP, *Susret – otkrivanje bitka*, u: *Služba Božja* 45(2005) 5-34., ovdje 8., 11-14.

⁶³ Usp. J. URABAYEN, *Emmanuel Lévinas y Karol Wojtyła*, 424., 442.

⁶⁴ *Sjećanje i identitet*, 44.

metode stvara personalistički i humanistički sustav života, ali i, kako će istaknuti Riccardi, sustav upravljanja Crkvom.⁶⁵ A put Crkve za Wojtylu je upravo čovjek.

Konačno, Wojtylino približavanje istini o čovjeku može se sažeti u nekoliko glavnih načela. Prije svega, temeljna je istina o ljudskoj osobi. Polazište za svako naknadno razmišljanje o njemu jest definicija čovjeka kao slike Božje. Nadalje, Krist otkriva istinu čovjeka samom čovjeku, on je put i istina za svaku ljudsku osobu. Treće, zajedništvo ljubavi prema osobama odraz je unutarnjega života Presvetoga Trojstva. To je polazište za razumijevanje prirode svakoga ljudskoga društva. Konačno, čovjek postiže samoispunjenje u davanju sebe drugima. To je kršćanska koncepcija čovjekova poziva i osnova za organiziranje boljega društva.⁶⁶ Kroz pastoralno usmjerenje prema čovjeku, obitelji i mladima Wojtyla je našao konkretnu primjenu i ostvarenje svoje filozofije. Iz istoga razloga uz njegovu osobu vezivat će se naslovi *apostol čovjekova dostojanstva*, *apostol obitelji* i *apostol mladeži*.

2. Bitne točke škole za život Karola Wojtyle

2.1. OBITELJ – NEPROLAZNA ISTINA

Promišljajući ključne točke Wojtyline osobne, duhovne i intelektualne škole za život, dolazimo do činjenice da njezini temelji počivaju na obitelji. Ona zauzima središnje mjesto i vrijeme odgojnoga procesa. Vlastiti identitet i pedagoški integritet obitelji oblikuje se kroz temeljno poslanje supružnika kao roditelja i odgojitelja djece u njihovu rastu i razvoju na svim razinama. Otac i majka su ne samo biološki roditelji i uzdržavatelji djece već i njihovi prvi odgojitelji, pedagozi i svjedoci od najranije faze djetinjstva do mladenaštva te duhovne, fizičke i psihološke zrelosti. Roditeljski autoritet vođen je temeljnim načelima ljubavi, povjerenja i sebedarja. Sve roditeljske aktivnosti artikuliraju se u zrelim i odgovornim odlukama kao odraz dobre i kvalitetne pedagoške kulture roditelja kao odgojitelja u prvom redu.⁶⁷ Osobna svetost roditelja itekako sudjeluje i u kreativnom i recipročnom duhovnom rastu djece i mladih prema svetosti, koji potom mogu biti dobar zamah i prema duhovnom pozivu.⁶⁸ Zdravo, uravnoteženo i duhom svetosti prožeto obiteljsko okružje dobra je škola osobnoga identiteta prožetoga svetošću, koji se potom nadograđuje na drugim pedagoškim mjestima kao što su župna zajednica, škola,

⁶⁵ Usp. A. RICCARDI, *Ivan Pavao II.*, 124.

⁶⁶ Usp. T. MCGOVERN, *The Christian Anthropology of John Paul II*, 140.

⁶⁷ Usp. A. VUKASOVIĆ, *Pedagogija*, Zagreb, 1994., 202.

⁶⁸ Usp. M. SZENTMARTONI, *Modeli Isusova učenika*, u: *Iz naroda za narod*, Zbornik radova svećenika i studenata Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu u Svećeničkoj godini, Zagreb, 2010., 285-287.

sjemeništa, sveučilišta itd.⁶⁹ Tako obitelj posredničkim sredstvima sukreira osobni identitet čovjeka sve do njegova konca.⁷⁰ Stoga kao preduvjet svake istinske škole za život po primjeru Karola Wojtyle ističemo skladan obiteljski milje kao neospornu i neprolaznu istinu.

Nasuprot tomu bolna obiteljska iskustva često mogu biti zaprjeka školi za život jer nose negativnu sliku života, a nerijetko i otpor prema samom životu. Posebno se negativno iskustvo naslućuje kroz pogriješan pojam čovjekova *ja*, što u konačnici vodi razaranju vlastite obitelji. Takvi momenti nameću mladom čovjeku pogriješnu sliku života, koja može dovesti do pogubnih posljedica samoobožavanja i visokoga stupnja narcisoidnosti,⁷¹ što stvara rane na osobnosti odgojenika i uvodi u iskustvo patnje. Papa Franjo naglašava da se danas u duhovnom praćenju svakoga čovjeka na putu svetosti potrebno suočiti s takvim iskustvom, koje je moguće pobijediti samo u susretu s Raspetim.⁷² Iz istoga razloga i Ivan Pavao II. opetovano je naglašavao opasnost nemilosrdnoga rastakanja obitelji pred izazovima konzumerizma i hedonizma te potrebnu zaštitu obitelji da bi ona uistinu ostala »kućna Crkva«⁷³ i »prvo sjemenište« u stalnom dijalogu sa sveopćom Crkvom i ostalim odgojnim institucijama i procesima. K tomu pastoralna briga i ostale odgojne ustanove nisu i ne mogu biti supstitucija obiteljskom ozračju, nego su njegova bitna potpora u školi za život.

2.2. PASTORAL CRKVE – SVJEDOČANSTVO SVETOSTI

Kad je riječ o identitetu čovjeka kao religioznoga bića, očito je da se početni koraci u obitelji bitno nadograđuju ostalim čimbenicima formacije. Ovdje ponajprije ističemo važnu potporu školi za život koju obitelji pruža župno ozračje i pastoral Crkve. Budući da je Wojtyła veoma rano ostao bez većine članova svoje obitelji, silan utjecaj na njegov identitet odigralo je svjedočanstvo svećenika i angažiranih laika. Pri tom posebno valja istaknuti dimenziju svećenikove darovanosti za druge, što se konkretizira u odricanju cijeloga spektra vlastitoga obiteljskoga i društvenoga života za druge. Vidljiva je to stvarnost osobito u daru i izazovu celibata koji ima i svoj eshatološki motiv kao znak budućega vijeka i života u uskrsnuću. Stoga su i crkveni oci isticali da je život u celibatu prije anđeoski nego ljudski.⁷⁴ Jednako tako i ta duhovno-tjelesna stvarnost počiva na pozitivnim iskustvima sebedarja u

⁶⁹ Usp. PAPINSKO DJELO ZA CRKVENA ZVANJA, *Nova zvanja za novu Europu*, Zagreb, 2000., 106.

⁷⁰ Usp. C. PONSARD, *Vjera u obitelji*, Split, 2012., 191.

⁷¹ P. C. VITZ, *Psihologija kao religija. Kult samoobožavanja*, Split, 2011., 91.

⁷² Usp. J. M. BERGOGLIO/PAPA FRANJO, *Otvoren um, vjerno srce*, Zagreb, 2016., 192-195.

⁷³ IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio*, 75.

⁷⁴ M. PARLOV, *Čovjek Božji. Razmišljanja o svećeništu*, Split, 2002., 103.

obiteljskom životu, braku, očinstvu i majčinstvu, koji su najbolji putokaz potrebe samodarivanja u izazovu postizanja istinskoga života.

Ljudski je odgoj uvjet i zahtjev škole za život, ali je isto tako milost neizostavna dinamična moć da se ostvari ljudska punina i zrelost. Za Wojtylu je bilo ključno svjedočanstvo milosti u svetim primjerima mistika, ali i njegovih suvremenika poput primasa Sapiehe ili oca Figlewicza. Stoga pedagogija i pastoral mladih danas trebaju također posvetiti posebnu pozornost i skrb izazovu kako u vremenu devaluacije obiteljske nesebične darovanosti pomoći adolescentima i mladima u školi za život, kojega pak nema bez posvećenja u Kristu. Suvremeni svijetli primjeri, poput bl. kard. Stepinca, Ivana Merza, Miroslava Bulešića ili, u konačnici, samoga sv. Ivana Pavla II., na tom putu neizostavno su svjedočanstvo, a osobna svetost kršćana, osobito odgojitelja, apsolutni imperativ.

Shodno iskustvu Karola Wojtyle zanimljiv je utjecaj angažiranih laika i župnih animatora, koji su ga, u konačnici, u odrasloj dobi doveli do napuštanja kazališta i upuštanja u nepredvidivu avanturu s Kristom. Jednako tako danas statistike pokazuju da su takva »kasna zvanja« sve prisutnija u Crkvi te postaju stvarnost koja otvara novo lice duhovnoga identiteta svećenika.⁷⁵ Takvo prostorno i vremensko određenje utječe ne samo na oblikovanje profila obitelji ili odgojitelja nego ima aktivni učinak na ljudske i duhovne karakteristike svake osobe. Okolnosti prostora i vremena s jedne strane oblikuju osobu, bilo to unutar obitelji ili odgojnoga zavoda, a s druge strane osoba unosi sebe u prostor, sama postaje prostor te ga obogaćuje i oplemenjuje.⁷⁶ Zato su i vidljivi odgojni milje i sve pedagoške smjernice, oblikovanja i učenja vođena prostorom i vremenom neupitno važna za pedagogiju i pastoral škole za život, a osobito škole duhovnosti.

2.3. INTELEKTUALNI RAZVOJ – KRUNA OSPOSOBLJENOSTI ZA ŽIVOT

Kao treću bitnu točku škole za život ističemo intelektualni razvoj. Pogubno je promatrati ga kao jedino bitno na ovom putu, bez prethodno spomenute dvije točke: obitelji i duhovnosti. Promatrajući Wojtylinu intelektualnu snagu, jasno je da ona proizlazi iz koherentnosti odgojno-obrazovnoga procesa i osobne razumske snage te spremnosti da promatra, promišlja, proučava, analizira i zaključuje. Nužna pretpostavka njegova kršćanskoga intelektualnoga odgoja jest Božja istina, koju je baštinió još iz svoje obitelji, rasplamsao kroz bogato svjedočanstvo Crkve te mu je ispunjavala dušu, prosvjetljivala razum i donosila spokoj u srce. Kruna takve istine

⁷⁵ Usp. V. MAGNO, *Pastorale delle vocazioni. Storia, dottrina, esperienze, prospettive*, Rim, 1993., 105-107.

⁷⁶ Usp. A. PROKOPE, H. G. ZIEBERTZ, Gdje se uči? Školski i izvanškolski nastavni prostori, u: *Vjeronaučna Didaktika. Priručnik za studij, obrazovanje i posao*, Zagreb, 2009., 211-220.

bila je poniranje u spoznaju teologa i filozofa, od sv. Tome do Maxa Schelera. Upravo takvo suglasje vjerovanja, znanja i spoznaje dovelo je Wojtylu do svjedočanskoga života.

Duhovna i intelektualna izgradnja posebnu ekspanziju doživljava upravo u vrijeme visokoškolskoga obrazovanja. Ono akademskom građaninu daje vlastitu prepoznatljivost u sveučilišnoj univerzalnosti. Tako se zapravo ruše sve granice među ljudima koji su u opasnosti izolirati se u svoj mali skućeni svijet. Pri tom je bitno naglasiti temeljnu snagu impulsa koji dolazi od visokoškolske pedagogije, a pomaže studentima učiti, studirati, misliti i djelovati.⁷⁷ Istodobno je prioritet uz intelektualnu izgradnju poticati studente u duhovnom rastu kroz različite akcije i projekte dinamičnoga i uvijek privlačnoga studentskoga pastoralala. Cilj je još više dinamizirati živu i mladenačku dob studenata prema trajnom osjećaju darivanja i solidarnosti za drugoga, osobito onoga u potrebi.⁷⁸ Profesor i animator Z. Trenti pritom ističe da samo takvim pristupom sveučilišna diploma ne će biti znak da je onaj koji ju je postigao gotov proizvod, već da je spreman za život.⁷⁹

2.4. OPASNOST ŠKOLE ZA ŽIVOT BEZ BOGA

U različitim vremenskim distancama pedagoške smjernice odgoja neizostavno skreću pozornost na problematiku iskustava različitih duhovnih rana vremena i prostora. Lom s vjerskom tradicijom danas je zasigurno znak vremena. K tomu digitalizacija koja je usmjerena isključivo na individualizam, bez da omogućuje kvalitetno približavanje zajednici i sveopćoj kulturi, ne može ne ostaviti tragove na odgoju generacija. Nije zanemariva ni opasnost da se školu za život počne percipirati kao instituciju koja bi trebala biti izolirana od kršćanskih istina i vrijednota. Činjenica je da nema neutralnoga odgoja i intelektualnoga rasta. Vrijednosno neutralno obrazovanje ne postoji, jer samim tim postaje svojevrsni svjetonazor ili ideologija. Ako se pak iz škole ukloni Božja istina o čovjeku, ona je ne samo daleko od osposobljavanja za život već vodi u kaos i dezorijentiranost. Stoga je s intelektualnim rastom osobe osobito bitno povezati i duhovnu, moralnu i etičku perspektivu.

Isto nam svjedoči Wojtylino iskustvo susreta s totalitarnim »ideologijama zla«: nacionalsocijalizmom i komunizmom ili s druge strane agnostičkim i pozitivističkim totalitarizmom. Korijen takvih ideologija Wojtyla nalazi u razdoblju koje je prethodilo prosvjetiteljstvu, tj. u Descartesovu: *Cogito, ergo sum*. Naime umjesto

⁷⁷ Usp. A. VUKASOVIĆ, *Pedagogija*, 242.

⁷⁸ Usp. J. VALLABARAJ, *Animazione e pastorale giovanile. Un'introduzione al paradigma olistico*, Torino, 2005., 39.

⁷⁹ Usp. Z. TRENTI, *La fede dei giovani. Linee di un progetto di maturazine alla fede dei giovani*, Torino, 2000., 128.

esse Descartes postavlja kao prvotno *cogito*. Skolastička filozofija tomističkoga tipa držala je kako je Bog kao Biće potpuno samodostatan i neophodan oslonac za svako *ens non subsistens*, a tako i za čovjeka. Njegov *esse* dakle ovisi o Bogu. Nasuprot tomu filozofija nakon Descartesa smješta sve ono što je *esse* (Bog i stvoreni svijet skupa s čovjekom) u područje *cogita*, tj. u sadržaj ljudske svijesti. Samim time, Bog ostaje samo ideja ljudske misli, osporava se njegova subzistencija, a s njom darivanje samoga sebe u otajstvu Utjelovljenja, Otkupljenja i Milosti. Budući da zlo u realističnom smislu može postojati samo u odnosu na dobro, tj. u odnosu na samoga Boga, time je srušena i »filozofija zla«. Čovjek je ostao sam privajajući sebi povlasticu odlučivati što je dobro, a što zlo, djelujući *etsi Deus non daretur*. Ako je tomu tako, onda čovjek može sam odlučiti koja skupina ljudi treba biti uništena. Fašistička ideologija temeljila je odluke bilo fizičke bilo moralne eliminacije na rasističkim pretpostavkama, a komunistički sustav na marksističkim.⁸⁰ Na pitanje kako je takav stav moguć sam Wojtyła ponudio je konkretan odgovor: »To se događa jer je odbačen Bog kao Stvoritelj, a time i kao izvor određivanja onoga što je dobro i što je zlo. Odbačeno je poimanje koje nas, na najdublji način, čini ljudskim bićima, naime, poimanje ljudske naravi kao 'stvarne datosti', a na njezino mjesto je postavljen 'proizvod misli' slobodno oblikovane i slobodno promjenjive već prema prilikama.«⁸¹

Iskustvo brutalnosti nacističke okupacije kao studenta i sjemeništara, a kasnije i tiranije komunističkoga ugnjetavanja, dalo je Wojtyli jedinstven pogled na temeljne istine o čovjeku koje Crkva treba proglasiti i braniti. Jednako tako poslijeratna materijalistička koncepcija čovjeka i utjecaji marksističke filozofije na istoku te postupno stvaranje liberalnoga društva kojim upravlja konzumerizam na zapadu doveli su do primata subjektivnih prava i dominacije kapitalizma koji je ravnodušan prema društvenoj odgovornosti na globalnoj razini. Crkva se takvim antropologijama oštro suprotstavila već na Drugom vatikanskom saboru, osobito u pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* i deklaraciji o vjerskoj slobodi *Dignitatis humanae*, pri izradi kojih će sudjelovati i dati značajan doprinos upravo Wojtyla. Upravo zato Wojtyla drži da je dužnost Crkve izgraditi teologiju koja će biti »svjedočanstvo onoga što znači osjetiti se u Božjim rukama, onoga što znači 'učiti Krista' koji se predao u ruke Očeve sve do 'Oče u ruke tvoje predajem duh svoj', što je on izgovorio na križu (Lk 23, 46). Upravo to znači 'učiti Krista': prodrijeti u dubinu otajstva Boga koji na taj način vrši Otkupljenje u svijetu«⁸².

⁸⁰ Usp. *Sjećanje i identitet*, 16-19.

⁸¹ *Isto*, 20.

⁸² *Isto*, 55.

Shodno tomu zaključujemo da je istinska škola za život ne samo nedjeljiva od »učenja Krista« nego takvo učenje predstavlja njezinu bit.

Zaključak

Analizirajući riznicu škole za život Karola Wojtyle, jasno je da odgoj današnjih generacija treba iznjedriti osobe koji će svojom novošću obnavljati i preporučati svijet u uvijek starim i uvijek novim psihološko-pedagoškim i teološkim očekivanjima na početku trećega tisućljeća. Pritom naglašavamo važnost jasne slike Boga koji je blizak čovjeku nasuprot njegovu uzmicanju u osamu.⁸³ Sam svjestan takve goruće potrebe, Ivan Pavao II. uči nas da proces škole za život podrazumijeva ponajprije prihvaćanje života u obitelji. Okvir takve prihvaćenosti jest pozvanost svakoga čovjeka na život u istini i ljubavi, a ostvaruje se vlastitim sebedarjem. Nadalje, odgoj se ne smije promatrati kao izoliran čin ili privatno vlasništvo roditelja. Oni radnjem sudjeluju u Božjem stvaralačkom djelu, a odgajajući postaju sudionici njegove očinske i majčinske pedagogije. Budući da sami ne mogu zadovoljiti sve zahtjeve cjelovitoga odgojnoga procesa, u svom odgojnom poslanju roditelji su upućeni na druge crkvene i društvene osobe i ustanove. Takva interakcija svih čimbenika škole za život zapravo dovodi do zaključka da je sam život najbolja škola.

U kontekstu suvremenih okolnosti isto ističe i papa Franjo govoreći o višeslojnosti odgoja i duhovne formacije koja je danas još zahtjevnija. Poučavati mlade danas znači školovati ih za život, a život znači blizinu svetosti.⁸⁴ Isto svjedoče sveti primjeri koji su i Wojtylu školovali za život u kojem Sveti nije osoba prošlosti, nego sadašnjosti i budućnosti. Takva neprolazna škola za život osposobila ga je za svjedočanstvo Božje vječne blizine, i to kroz pjesništvo, dramaturgiju, filozofiju, teologiju, proučavanje povijesti i strastveno čitanje. Wojtyla je čovjek, kako sam ističe u drami posvećenoj bratu Albertu, koji »nastavlja tragati«, i to proučavanjem, čitanjem, susretima, pokazujući se tako kao kršćanski humanist koji si u svakoj etapi života postavlja pitanje Boga.⁸⁵ On traga za Bogom, zapravo je u Božjoj školi koja objavljuje istinu o čovjeku kao vlastitoj slici. Stoga i želi »učiti Krista«.

Škola za život jest traganje koje evanđeoskim vrjednotama osposobljuje čovjeka za svjedočanstvo života. Budući da je riječ o neprolaznoj težnji za Bogom u svakom čovjeku, izrazito je bitno, u kontekstu suvremenoga vremena i imperativa škole za

⁸³ Usp. A. ALTANA, *La vocazione al ministero ordinato*, u: A. FAVALE (ur.), *Vocazione comune e vocazioni specifiche. Aspetti biblici, teologici e psico-pedagogico-pastorali*, Rim, 1993., 333-373.

⁸⁴ Usp. PAPA FRANJO, *Bog je mlad. Razgovor s Thomasom Leoncinijem*, Split, 2018., 95-97.

⁸⁵ Usp. A. RICCARDI, *Ivan Pavao II.*, 88.

život, sustavnim odgojem i suradnjom svih čimbenika koji su u njega uključeni, od obiteljskoga, preko duhovnoga, do intelektualnoga, raditi na izgradnji upravo takve osobnosti i čovječnosti koja će bezuvjetno tragati za Istinom te dovesti čovjeka do osobnoga svjedočanstva vlastitoga dostojanstva utemeljenog na kristolikosti.

KAROL WOJTYLA'S SCHOOL FOR LIFE ON THE 100TH BIRTHDAY OF THE APOSTLE OF THE CENTURY

Emanuel PETROV*, Jenko BULIĆ**

Abstract: *Analysing the key stages of Karol Wojtyła's upbringing and education, the authors have reached the inalienable values which uphold the quality school for life. Since God is the source of life, any further education, which aims to affirm humanity and personality, should mediate the search for God as a thread that runs through all phases of the educational process, from the primary family, through parish-pastoral, to university education. The school for life primarily implies the acceptance and bestowal of life in the family, which Wojtyła calls the domestic seminary. The categories of truth and love on the one hand and selfless self-giving and solidarity on the other represent the framework that educated Wojtyła for life, from the family community of Emilia and Carol in Wadowice, Poland, through Salesian and lay engagements in Dębniiki parish, to the Sapieha's seminary and later university immersion in the works of great theologians and philosophers. It is necessary, therefore, that each of these stages is a guide to the identity and Truth of humanity contained in Jesus Christ. Therefore, the whole school for life is in fact »learning Christ.« Only then will man become a witness to the same, and that means ready for life.*

Keywords: *school for life, Karol Wojtyła, education, family, spirituality, intellectual development.*

* Asst. Prof. Emanuel Petrov, Ph. D., Catholic Faculty of Theology, University of Split, Zrinsko-frankopanska 19, 21000 Split, Republic of Croatia, donepetrov@gmail.com

** MSc. Jenko Bulić, Catholic Faculty of Theology, University of Split, Zrinsko-frankopanska 19, 21000 Split, Republic of Croatia, jenkobulic3@gmail.com